

9. Киселева Т. Г. Социально-культурная деятельность: учеб. пособие / Киселева Т. Г., Красильников Ю. Д. — М. : МГУКИ, 2004. — 436 с.

УДК [930.85:378.147](477)

К. В. КИСЛЮК
K. V. KISLIUK

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ТА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

METHODOLOGICAL PROBLEMS OF STUDING AND TEACHING OF HISTORY OF UKRAINIAN CULTURE

Аргументовано принципи багатовекторності культурних впливів, багатуокладності, поліконфесійності, багатоетнічності та меморіального палімпсеста під час вивчення та викладання історії української культури.

Ключові слова: багатовекторність, багатоетнічність, багатуокладність, меморіальний палімпсест, поліконфесійність, українська культура.

Аргументировано принципы многовекторности культурных влияний, многоукладности, поликонфессиональности, многоэтничности и мемориального палимпсеста в изучении и преподавании истории украинской культуры.

Ключевые слова: многовекторность, многоэтничность, многоукладность, мемориальный палимпсест, поликонфессиональность, украинская культура.

Argued the principles of multi-cultural influences, multiculturalism, poly-confessionality and memorial palimpsest in the learning and teaching of history of Ukrainian culture.

Key words: multi-cultural influences, multiculturalism, memorial palimpsest, poly-confessionality, Ukrainian culture.

Упровадження наприкінці 2000-х рр. як загальнообов'язкової навчальної дисципліни «історії української культури», на наш погляд, унаочнило певні проблеми, багато в чому вкорінені як у попередній академічній традиції, так і в соціально-політичній кон'юнктурі.

Українознавчий бум 1990-х рр., викликаний розривом між юридичним статусом України та станом національної свідомості українського народу, заповнював цей розрив здебільшого проведенням фактологічних досліджень у різних галузях наукових знань. Проблема їх належного теоретико-методологічного забезпечення принагідно вирішувалася запозиченням відповідної фахової методології. На такому надто широкому підході й побудовано найфундаментальнішу на сьогодні працю — незавершене видання п'ятитомної «Історії української культури».

Саме в цей час поспіхом запозувались українознавчі концепції з діаспори. Можливо, у 1920–1980-і рр. вони характеризувалися «передовими» (особливо порівняно із сучасними їм радянськими) вихідними засновками, проте навряд чи мають поширюватися в незмінному виді на початку 2000-х рр. Наприклад, як справедливо показав М. Рябчук, феномен українського «пограниччя», що так утішав І. Лисяка-Рудницького в есеї «Україна між Сходом та Заходом», насправді може рівною мірою спричиняти й «кресову» ксенофобію [3].

Негативно вплинула на рівень теоретико-методологічного опрацювання вітчизняного культурологічного ґрунту радянська наукова спадщина, періодично критикована в публікаціях часопису «Критика» [4]. Зі своєї сторони, ми би пов'язали збереження застарілих наукових підходів із консервативною організацією вітчизняної науки.

Кон'юнктурний характер оголошення «історії української культури» нормативним предметом (попри наполягання ініціаторів на його альтернативності заполітизованій «історії України» під час обговорення навчальної програми на сайті Міністерства освіти і науки України у 2009 році) призвів до того, що зі зміною владного режиму його навчально-методичне забезпечення в кількісному та якісному вимірах залишається незадовільним. З історії української культури видано небагато підручників і посібників, автори яких (В. Бокань, О. Висоцький, Л. Польовий, О. Павлова, І. Хома та ін.) не надто переймаються спробами по-новому осмислити та подати навчальний матеріал.

Зважаючи на вищенаведене, ставимо за мету цієї статті сформулювати авторський підхід до викладання та дослідження історії української культури, апробований у ційно виданому навчальному посібнику [1]. При цьому запропоновані новації слід розглядати як методичні принципи розроблюваної ним концепції «мережевості» вітчизняної культури.

Під «мережевістю» української культури мається на увазі її утворення з безлічі різноякісних субкультурних елементів, на перетині різновекторних зовнішніх впливів, на межі між одним із «центрів» сучасного світу і його периферією. «Мережевість» по-українськи зовсім не тотожна «полікультурності» — з огляду саме на міксованість абсолютної більшості матеріальних та духовних феноменів, з яких вона складається. Не йдеться і про мультикультурність у широкому сенсі теорії й практики підтримання культурного різноманіття, адже увагу переважної більшості населення України відволікають значно актуальніші суспільно-політичні та соціально-економічні дискусії. Нарешті, вітчизняна культурна «мережевість» не подібна до культурної синтетичності, наприклад, за традиційною китайською

конфуціансько-даосько-буддійською моделлю. Авжеж, примусове сусідство відмінних соціокультурних складників в інституціональному вимірі, постійно пом'якшуване вимушеною толерантністю, часто залишається неорганічним, що в будь-який момент може датися взнаки то у формі донецького «федералізму», то у формі галицького «сепаратизму» [2]. Так само неможливі прямі паралелі української мережевості та різних версій «мережевого суспільства» (М. Кастельс, Д. Тапскотт). Адже мережеві структури української культури часто створювалися централізовано, наприклад, під час приєднання одних територій, населених українцями, до інших.

Мережевість української культури пропонуємо розглядати на основі методологічних принципів багатовекторності культурних впливів, поліконфесійності, багатоетнічності, багатокладності та меморіального палімпсеста. Ці принципи, повторюємо, рівною мірою можна застосовувати як методологію наукового вивчення української культури та дидактичні засади викладання навчальної дисципліни «Історії української культури».

Багатовекторність культурних впливів можна окреслити умовним трикутником «Південь» (Візантійська імперія), «Схід» (Росія), «Захід» (країни Західної Європи). Важливо зазначити, що домінування конкретного центру в певний історичний період (наприклад, Візантії в середньовічну добу) траплялося значно рідше, ніж ситуація перетину кількох впливів одночасно (XVI — перша половина XVII ст.). Парадоксально, але якщо тривалий час саме багатовекторність спричиняла багатокладність вітчизняної культури, то на початку XXI ст. є можливість її використовувати як постколоніальну стратегію, противагу усталеним уявленням про переважно російсько-українську подібність.

Слід також обов'язково зважити на наздоганяючий характер і опосередкованість сприйняття зовнішніх культурних впливів. Хоча на рівні найкращих представників творчої еліти зарубіжні здобутки філософії, науки та мистецтва засвоювалися доволі швидко після свого виникнення в первинному культурному середовищі, масового поширення в українській культурі вони часто набували із великим запізненням. Опосередкованість сприйняття означала, що напрацювання західної духовної традиції засвоювалися не автентично, а крізь призму традиції власної культури, внаслідок чого виникали синтетичні феномени. Класичним прикладом цього є феномен двовірства часів Київської Русі.

Принцип поліконфесійності означає, що українська культура є культурою християнською, а не лише православною. Адже історично, крім Православної церкви, в Україні діяла Римокатолицька та похідна від неї Греко-католицька (Уніатська) церква, основні протестантські конфесії. А вражаючі зразки

образотворчого мистецтва й архітектури в добу пізнього середньовіччя були створені вірменами-монофізитами, представниками самостійної Давньосхідної церкви.

Принцип багатоетнічності полягає в тому, що українська культура одвіку створювалася не єдиним етносом, який мешкав на сучасній українській території з давніх-давен, а представниками різних народів. Одні з них уже щезли з історичної арени, а інші продовжують існувати, створюючи одночасно й українську культуру як таку, й власні субкультури в її межах. Причому здебільшого вони мають особливі, неправославні релігійні вподобання (кримські татари, німці, євреї, греки).

Принцип багатокладності означає поєднання архаїчних і сучасних елементів в усіх сферах культурного життя, наприклад, успішне функціонування підприємств, установ і організацій за західними стандартами бізнесової діяльності та переважання архаїчних — родинних, кланово-корпоративних відносин — у суспільно-політичному вимірі культури України. У цілому, як засвідчує світовий досвід, багатокладність може стати основою для прискореної модернізації. Зокрема, Японія в 1950–1990 рр. здійснила «прорив століття» через культурний синтез («східна мораль — західна техніка»). В українській культурі, навпаки, складається прогнієжна ситуація взаємоінерційності її складників, що належать до різних укладів. Як засвідчують прикрі випадки з постачанням передоплачених літаків і бронетехніки в деякі країни третього світу, без перебільшення мільярдні замовлення зривалися не через відсутність технологій, а через брак сучасної виробничої й управлінської культури, застарілість відповідних організаційних структур. Висновуємо, що в багатокладній українській культурі доіндустріальна ментальна спадщина дисгармонує з індустріальними інститутами й інформаційними технологіями, що сповільнює та спотворює поступальність її розвитку.

Принцип меморіального палімпсеста, або «пам'яті із клаптів». Дослідження культурної пам'яті в Україні має найбільший методологічний сенс для з'ясування основних тенденцій розвитку вітчизняної культури. Вивчаючи постійні видозміни «місць пам'яті», можна виразно простежити основні тенденції соціокультурної еволюції, відокремити в ній автохтонні, усталені елементи від нещодавно інтегрованих. При цьому слід зважити на декілька важливих моментів.

По-перше, вітчизняний меморіальний ландшафт відрізняється підвищеною мінливістю. Причому, починаючи з пізньомодерного часу, згаданий процес відбувався цілковито свідомо і системно — через державну політику пам'яті. Особливо активно у 2004–2009 рр. змінювались значення багатьох вузлових меморіальних подій відповідно до національної парадигми історії («300-річчя

Полтавської битви — 300-річчя подій, пов'язаних з воєнно-політичним виступом гетьмана України Івана Мазепи та укладанням українсько-шведського союзу»). Водночас не менш активно здійснюються опозиційні меморіальні політики легітимації певних феноменів української історії та культури — наприклад, вшанування Голодомору на західноукраїнських землях, цією трагедією охоплених меншою мірою, ніж більшість інших територій. Завдяки більшій «креативності» таких стратегій порівняно з офіційною політикою пам'яті пропаговані ними феномени успішно закріплюються в культурній пам'яті українства.

По-друге, наявні меморіальні конструкції, як і в більшості європейських країн, почали споруджуватися під час розбудови національної державності. Інша справа, що за два століття вони зазнали значно більшої кількості подальших нашарувань, які на початку ХХІ ст. продовжують співіснувати одна в одній. Дуже побіжний огляд музейно-меморіального ландшафту України останніх двох століть дозволяє виокремити: 1) дорадянський пласт, представлений переважно історико-літературними меморіалами та музеями суспільно-політичних і культурних діячів ХІХ–ХХ ст.; 2) музеї та меморіальні комплекси радянської доби: а) монументи та музеї діячів радянського режиму; б) меморіали Великої Вітчизняної війни; в) «місця пам'яті», присвячені українському козацтву; 4) історико-краєзнавчі музеї місцевого значення; 3) національні музеї, розбудовані в 1990–2000-х рр. Отже, мінливість сучасної культурної пам'яті України виявляється детермінованою не стільки поточною суб'єктивною суспільно-політичною кон'юнктурою, скільки значно глибиннішими та неодноразовішими тенденціями в її формуванні.

Послідовне використання розглянутих принципів означає, що теоретична реконструкція будь-якого явища вітчизняного культурного надбання має відтворити його місце серед різних векторів культурних впливів і домінуючих християнських конфесій, зважати на питому вагу в ньому різних етнічних компонентів і соціально-економічних та соціокультурних укладів, нарешті, визначити характер відповідності подібному явищу в західній культурі.

Вони мають забезпечити об'єктивізм і науковість у вивченні та відновленні української культури, підвищити її авторитет в очах світової громадськості й індіферентно налаштованого вітчизняного широкого загалу.

Серед питань, які підлягають подальшому вивченню, слід назвати проблему відносин з українською діаспорою. На наш погляд, основний принцип таких взаємин запропонував В. С. Горський у своїй концепції «української філософської культури», до предметного кола долучена творчість будь-яких діячів з відповідною етнокультурною самоідентичністю. При цьому, як зазначається

в щойно підготовленому дисертаційному дослідженні Ю. Денисенко, опрацювання самої наукової та художньо-публіцистичної спадщини української діаспори є недостатнім і непропорційним. Більше половини присвячених діаспорній тематиці праць акцентують увагу на першому їх поколінні (І. Багрянний, В. Винниченко, Д. Донцов, Т. Осьмачка, В. Липинський, І. Огієнко та ін.). Творчість 46 чоловіків-науковців та 28 мисткинь української діаспори, яка припала на II половину XX ст., дотепер є малознаною. Посилання на її надто міфологізованій і публіцистичний характер є необґрунтованими, тому що від часів Київської Русі найвидатніші духовні пам'ятки творили саме непрофесіонали. Звичайно, від однієї епохи до іншої рівень сцієнтичності вітчизняної культури зростає, але, як на нас, ніколи не ставав домінуючим, принаймні, за своїм суспільним значенням.

Подальшого обговорення потребує також припущення, що авторське бачення специфіки української культури та дидактики її викладання ґрунтується на питоми культурологічному підмурівку, тому може водночас розглядатися як певний крок на шляху до українознавчої культурології як відгалуження культурологічного знання.

Список літератури

1. Греченко В. А. Історія української культури навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. А. Греченко, К. В. Кислюк. — К. : Кондор-видавництво, 2013. — 352 с.
2. Кислюк К. В. Українська культура в тенетах багатоукладності К. В. Кислюк // *Культура України* : зб. наук. пр. / Харк. держ. акад. культури. — Х. : ХДАК, 2011. — Вип. 35. — С. 38–47.
3. Рябчук М. Від Малоросії до України: парадокси запізнілого націєтворення [Електронний ресурс] / М. Рябчук. — К., 2000. — Режим доступу до журн. : <http://exlibris.org.ua/riabczuk/index.html>. — Назва з екрана.
4. Яковенко Н. Одна Клію, дві історії [Електронний ресурс] / Н. Яковенко // *Критика*. — К., 2002. — Число 12. — Режим доступу до журн. : // http://krytyka.kiev.ua/articles/s4_12_2002.html. — Назва з екрана.

УДК: 378.6

П. В. МАТВИЄНКО
P. V. MATVIIENKO

ГАРМОНІЙНИЙ РОЗВИТОК КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ МИТЦІВ ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ КРИЗОВИМ ТЕНДЕНЦІЯМ У СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНИ

HARMONIOUS DEVELOPMENT OF FUTURE ARTIST'S
COMPETENCES AS MEANS OF MODERN UKRAINIAN
CULTURE CRISIS TENDENCIES COUNTERACTION